УДК 378.147 Секція ПЕДАГОГИКА

Добридень Алла Володимирівна

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,

Умань,

Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ВНЗ

Анотація. *У статті розглядаються теоретичні та методичні основи організації самостійної роботи студентів ВНЗ. Зазначені умови ефективності самостійної роботи студентів, проаналізовано основні методи самостійної роботи: складання бібліографії, планування, тезування, реферування, конспектування, анотування.*

Ключові слова: *самостійна робота, студент, вищий навчальний заклад, робота з книгою, бібліотека.*

Dobryden` A.V.

Ph.D in Pedagogics, Associate Professor.

of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

(Ukraine, Uman)

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS IN ORGANIZING INDEPENDENT WORK OF UNIVERSITY STUDENTS

Annotation. *The article deals with theoretical and methodological foundations in organizing independent work of university students. Mentioned conditions of effectiveness of independent work, analyzed the main methods of independent work: drafting bibliography, planning, making theses, preparing papers, note-taking, annotating.*

Key words*: independent work, a student, a higher educational institution, work with a book, a library.*

Перед навчальними педагогічними закладами постає завдання – створити сприятливі умови для всебічного розвитку особистості, розвивати високий рівень мислення, забезпечити студентів глибокими і міцними знаннями, практичними вміннями та навичками самостійної роботи, необхідно сформувати інтелектуальну еліту, особистість вихованця як творця.

Проблема організації самостійної діяльності не нова і актуальна не лише для України. Історії вищої школи відомі імена видатних учених, прибічників самостійної роботи студентів (М.І.Пирогов, Д.І.Менделєєв, М.І.Лобачевський, М.Є.Жуковський), а також сучасних учених-педагогів та практиків (Н.А.Аверін, А.М.Алексюк, С.І.Архангельський, І.А.Зязюн, М.І.Махмутов, Н.Г.Ничкало, М.Нікітін, Г.Г.Савельєв, В.Л.Шатуновський та ін.).

У дослідженнях вітчизняних і зарубіжних науковців самостійна робота розглядається як засіб активізації самостійної діяльності студентів у навчанні (П.І.Підкасистий), як форма індивідуалізації та диференціації навчання (І.Унт), як обов'язкова умова наступності у роботі між школою та ВНЗ (А.М.Алексюк, О.Г.Мороз), як особливий вид діяльності навчання – самостійної діяльності учіння (В.А.Козаков) тощо.

Мета статті – зосередити увагу на значенні самостійної роботи як формі самовираження особистості, в уяві її індивідуальних можливостей і як одному з найважливіших чинників розвитку творчого потенціалу майбутнього фахівця.

Самостійна робота є найважливішим компонентом педагогічного процесу, що передбачає інтеграцію різних видів індивідуальної та колективної навчальної діяльності, яка здійснюється як під час аудиторних, так і поза аудиторних занять, без участі викладача та під його безпосереднім керівництвом.

До найважливіших методів самостійної роботи належить *робота з книгою.* Студенти вчаться вільно розуміти прочитане, уміти виділяти головне в матеріалі, необхідному для вивчення, вести записи, складати структурні і логічні схеми (опорні конспекти), добирати літературу з питань, що вивчаються.

Метою самостійної роботи з книгою є ознайомлення з її структурою, швидкий перегляд, читання окремих розділів, пошук відповідей на певні питання, вивчення матеріалу, реферування деяких уривків тексту або всієї книги, виконання контрольних тестів, заучування матеріалу напам'ять.

Робота з літературою передбачає використання таких методів, як *складання бібліографії* – перелік джерел, відібраних для роботи у зв'язку з досліджуваною проблемою; *реферування* – стислий опис основного змісту однієї або кількох робіт із загальної тематики; *конспектування* – ведення детальних записів, основу яких складає виділення головних ідей і положень роботи; *анотування* – короткий запис виразів, фактичних або цифрових даних, які є в літературному джерелі. Аналіз та обговорення прочитаних книжок, матеріалів періодики розширюють кругозір студентів, викликають у них соціально-ціннісні відчуття, завдяки яким вони активно відгукуються на явища суспільного життя.

З метою доведення важливості вміння працювати з літературою, ми розкрили сутність понять «бібліотека», «бібліографія», «бібліографічний каталог».

Бібліотека – культурно-освітній і науково-інформаційний заклад, який збирає і зберігає друковані й рукописні матеріали, організовує громадське користування літературою й проводить довідково-бібліографічну роботу [2, с. 40].

У бібліотеках студенти опрацьовують першоджерела, що підвищує науковий рівень, формує світогляд, стимулює пізнавальні потреби, при цьому враховуються соціальні фактори, які діють на їх інтереси.

Бібліографія – галузь науково-практичної діяльності, завданням якої є бібліографічна інформація про твори друку (чи інші документи) з метою впливу на використання їх у суспільстві [2, с. 40].

Для того, щоб студенти могли самостійно вибрати літературу, їх необхідно ознайомити із специфікою роботи з бібліографічними каталогами. *Бібліографічний каталог* − це перелік творів друку й інших документів, наявних у фонді бібліотеки або групи бібліотек, складений у певному порядку. Відомості про них подаються в каталозі у вигляді бібліографічних записів, тобто бібліографічних повідомлень, зафіксованих у певній формі.

Бібліографічний запис складається з бібліографічного опису, заголовка, класифікаційних індексів, предметних рубрик, шифру зберігання тощо.

Бібліографічний каталог − це насамперед засіб повідомлення про склад і зміст фонду. Студенти звертаються з метою отримання інформацію про види документів, що зберігаються у фонді бібліотеки, за який хронологічний період, з яких питань, галузей знань, якими мовами видані. Завдяки каталогам студенти можуть познайомитися з новими авторами, творами, отримати знання про невідомі науки, теми, проблеми; дізнатися про нові терміни. Без каталогів не обійтися при обробці нових наукових надходжень і вилученні застарілої літератури.

Каталоги мають відповідати певним вимогам: по-перше, вимога науковості передбачає пропаганду наукової теорії, досягнення передової суспільної думки, прогресивне мистецтво. Ці каталоги необхідно створювати на основі найновіших досягнень теорії і практики; по-друге, вимога доступності означає можливість користуватися каталогами всім читачам бібліотеки. Побудова та структура мають бути зрозумілими студентам незалежно від їхньої підготовки. За структурою, за способами групування бібліографічних записів існує кілька видів каталогів. Найбільш поширеними є алфавітний, систематичний та предметний.

В *алфавітному каталозі* бібліографічні записи розташовані в алфавітному порядку заголовків та основних назв творів. Така структура сприяє створенню в алфавітному каталозі авторських комплексів, оскільки в одному місці поруч розташовуються записи та твори одного автора незалежно від їхнього змісту, наявності співавторів. Завдяки своїй структурі такий каталог має змогу інформувати про авторський склад фонду не тільки індивідуальних, а й колективних авторів.

Систематичний каталог − це бібліографічний каталог, у якому записи розташовуються за галузями знань у відповідності з певною системою бібліотечно-бібліографічної класифікації. Він розкриває зміст бібліотечного фонду й інформує про те, які видання з тієї чи іншої галузі знання, з того чи

іншого питання є в бібліотеці. Так, побудова систематичного каталогу за галузями знань і практичної діяльності людини дає найбільші можливості інформувати читачів про розвиток і досягнення кожної науки, а також оперативно і повно задовольняти їхні запити при доборі потрібної літератури. Специфіка каталогу полягає в тому, що картки в його розділах розташовані в логічному порядку від більш загальних до конкретних питань.

Предметний каталог своєю структурою нагадує енциклопедичний словник. У ньому бібліографічні записи групуються за алфавітом назв предметів, про які йдеться у друкованих виданнях. Завдяки цьому в одному місці каталогу розташовуються відомості про книги, що розглядають один предмет, але з точки зору різних галузей знань.

Наступним етапом самостійної роботи студента є формування вміння працювати з кількома джерелами одночасно. Це досить складний метод, тому що різні джерела мають свій специфічний зміст, свій метод викладу, іншу структуру і план. При вивченні цих джерел від студента вимагається вміння глибоко проаналізувати текст кожного джерела, виділити, порівняти основні думки і записати їх. Отже, оволодіти навиками самостійної роботи з кількома джерелами – це значить прочитати ці книги, зібрати всі думки, положення, висновки, що стосуються якоїсь однієї теми, в одне ціле. Для того, щоб зрозуміти основні думки книги, необхідно скласти план і конспект.

Студенти, які прагнуть оволодіти навичками самостійної роботи, повинні вміти складати план прочитаного.

План прочитаного – це найкоротша форма запису, стрункий порядок розміщення вузлових думок, викладених у творі. Він полегшує продумування, засвоєння і виклад прочитаного. Складаючи план, необхідно виділяти основні думки, встановлювати їх послідовність і зв’язок між ними. Існує два види плану: простий і складний. Перший складається лише з окремих заголовків або ж питань. Складний – складається із заголовків і підзаголовків. Призначення плану – дати загальне уявлення про книжку (статтю) в цілому або про окремі її частини, показати хід викладу в ній основних думок.

Уміючи складати план прочитаного, студентам необхідно навчитися конспектувати матеріал – це є важливий фактор самостійної роботи. Кращий спосіб запам’ятати думку – записати її.

Конспектування – короткий письмовий виклад змісту книги, статті, лекції тощо [2, с. 175].

В усякому навчальному матеріалі – чи то усне пояснення, чи друкований текст – є інформація трьох основних видів: головна, другорядна і допоміжна.

Головною є інформація, що має найістотніше значення для засвоєння навчального предмета, виражає сутність того чи іншого розділу програми, теми або питання. Це, зокрема, визначення наукових понять, формулювання цитати, визначення окремих технічних об’єктів тощо. У тексті головну інформацію виділяють курсивом або яким-небудь іншим способом, у лекціях її повторюють чи навіть диктують.

Другорядна інформація може мати подвійне значення: або її треба засвоїти для глибшого й цілеснішого розуміння головної інформації, або, навпаки, вона відбиває конкретні наслідки і практичні рекомендації, що випливають з цієї інформації.

Призначення допоміжної інформації – допомогти читачеві (або слухачеві) краще засвоїти матеріал. Іншими словами, інформація цього типу має методичний характер. Це всілякі методичні поради, нагадування про раніше викладений матеріал, запитання для самоперевірки тощо.

Важливе значення в самостійній роботі студентів відводиться навичкам складання опорних схем, тез та написання рефератів.

Опорна схема – це система опорних сигналів, що мають загальний структурний зв’язок. Опорним сигналом може бути асоціативний символ, який графічно відповідає певному поняттю теми, що вивчається. Він дає змогу відразу відтворити в пам’яті всю колись засвоєну інформацію.

Працюючи з навчальною, науковою літературою та першоджерелами, студент вибирає свій шлях складання опорних схем та конспектів відповідно до мети роботи, самостійно встановлює зв’язки між окремими поняттями,

питаннями та системами (блоками) знань, вибираючи при цьому свої позначення, тобто складаючи блок-схеми.

Робота з таблицями, схемами, картами, діаграмами сприяє формуванню у студентів теоретичного мислення і разом з тим − образного, символічного, наочного, творчого тощо.

Складання плану, блок-схеми тощо є лише попередньою формою запису прочитаного. Більш складними та змістовними формами нотування є складання тез та конспектів.

Тези – це переважно стисле формулювання основних положень книги або статті, один з найважливіших процесів роботи з книжкою, оскільки при складанні тез необхідно якнайглибше опанувати весь матеріал, поданий у книзі. Кожна теза повинна бути узагальнюючим висновком з висунутого автором твердження або короткою відповіддю на те чи інше питання плану. Нерідко автори самі так стисло формулюють основні положення, що останні вже є тезами.

Як і план, тези поділяють на два види – прості і складні (розгорнуті). Прості тези – це короткі формулювання основних положень, без роз'яснень, доказів. Складні тези – це формулювання основних положень з розв'язаннями, доказами і прикладами.

Важливого значення у процесі формування самостійних навичок набуває застосування індивідуальних завдань практичного спрямування. Тут необхідно згадати використання реферативного методу, який являє собою активну форму підготовки студентів до самостійної роботи.

Реферат – короткий виклад (усний чи письмовий) основних положень учення, наукової праці, дослідження або змісту книги [2, с. 286].

Основними вимогами до написання реферату є: осмислення теми дослідження, укладення логіки викладання реферату, врахування вимог до оформлення (тема, керівник, план та зміст за схемою: вступна частина, головна та заключна, список використаної літератури з урахуванням бібліографічних вимог).

Підсумовуючи вище сказане, робимо висновок: щоб результативність самостійної роботи студентів була високою, необхідно створити умови, які б виключили в повсякденному житті безвідповідальність та безконтрольність, нераціональне використання вільного часу, потрібно відсторонити все те, що перешкоджає студенту організувати свою самостійну роботу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Головатий М. Ф. Навчи себе сам : (навч.-метод. розробка) / М. Ф. Головатий. − К. : МАУП, 2002. – 120 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.